

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

**INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L**

ISSN 2410-0897

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-3-53-12-325

ICV: 75.79

ВІСНИК

**ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

Наукове видання

BULLETIN

**OF OLEKSANDR DOVZHENKO HLUKHIV
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Scientific publication

**ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES**

Випуск 3 (53), 2023

Issue 3 (53), 2023

**Збірник наукових праць,
заснований у листопаді 2002 року
(виходить три рази на рік)**

Глухів – 2023

Свідоцтво Державної реєстраційної служби України
КВ № 17291-6061ПР від 18.11.2010 р.

**ВІСНИК
ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**
Наукове видання
Збірник наукових праць
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

**BULLETIN
OF OLEKSANDR DOVZHENKO HLUKHIV
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**
Scientific publication
Collection of research papers
PEDAGOGICAL SCIENCES

Збірник належить до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б», у яких можуть публікуватися результати досліджень здобувачів наукових ступенів доктора філософії і доктора наук за педагогічними спеціальностями 011, 012, 013, 014, 015 на підставі наказу Міністерства освіти і науки України від 26.11.2020 № 1471.

The journal is included in the «List of scholarly professional editions of Ukraine» of category «B» in which the results of the theses for obtaining the scientific degrees of Ph.D and Doctor of Sciences in Pedagogy may be published results of specialties 011, 012, 013, 014, 015 can be published on the basis of the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine of November 26, 2020 No 1471.

Індексується в наукометричних базах:

Index Copernicus, PUBLONS, CrossRef, Open Researcher and Contributor ID (ORCID), WorldCat, InfoBaseIndex, «Polska Bibliografia Naukowa» (PBN), Google Scholar, Академічний базі даних ResearchBib, Науковій періодиці України.

Випуск 3 (53), 2023

Issue 3 (53), 2023

Рекомендовано до друку та поширення через інтернет на основі рішення вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 4 від 6 грудня 2023 року).

Recommended for publication by the Academic Council of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University (proceedings № 4 from December 6, 2023).

Сайт видання: <http://visn-ped.gnpu.edu.ua>

Адреса редакції: ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА, вул. Київська, 24, м. Глухів, Сумська область, 41400
E-mail: visnukgnpu@gnpu.edu.ua.
тел/факс (05444) 2-34-74

Editorial office address: OLEKSANDR DOVZHENKO HLUKHIV NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY, Kyivska Str., 24, Hlukhiv, Sumy Region, 41400
E-mail: visnukgnpu@gnpu.edu.ua.
tel. / fax (05444) 2-34-74

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

EDITORIAL BOARD:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: ЛУЦЕНКО ГРИГОРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ , доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	EDITOR-IN-CHIEF: HRYHORII LUTSENKO , Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА: ЗАГОРОДНЯ ЛЮДМИЛА ПЕТРІВНА , доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF LIUDMYLA ZAHORODNIA , Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
Відповідальний секретар: ХОЛЯВКО ІРИНА ВІКТОРІВНА , кандидат філологічних наук, доцент (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	Executive Secretary: IRYNA KHOLIIVKO , Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:	MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:
БАЗИЛЬ ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА , доктор педагогічних наук, доцент (Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, Україна)	LIUDMYLA BAZYL , Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Institute of vocational education and training of the National academy of educational sciences of Ukraine, Ukraine)
БУТЕНКО ГАЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА , кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	HALYNA BUTENKO , Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ГОЛЮК ОКСАНА АНАТОЛІВНА , кандидат педагогічних наук, доцент (Маріупольський державний університет, Україна)	OKSANA HOLIUK , Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Mariupol State University, Ukraine)
КОВАЛЬЧУК АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ , кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна)	ANDRII KOVALCHUK , Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Ukraine)
КУГАЙ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА , доктор педагогічних наук, доцент (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	NATALIIA KUHAJ , Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
КУЗЬМІНСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ , доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	ANATOLI KUZMINSKYI , Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
КУРОК ВІРА ПАНАСІВНА , доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна)	VIRA KUROM , Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ukraine)
ЛОДАТКО ЄВГЕН ОЛЕКСАНДРОВИЧ , доктор педагогічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)	YEVHEN LODATKO , Doctor of Pedagogical Science, Professor (Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine)
ЛУЦЕНКО ГАЛИНА ВАСИЛІВНА , доктор педагогічних наук, доцент (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна)	HALYNA LUTSENKO , Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine)
ЯЛАНСЬКА СВІТЛАНА ПАВЛІВНА , доктор психологічних наук, кандидат педагогічних наук, професор (Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Україна)	SVITLANA YALANSKA , Doctor of Psychological Sciences, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor (National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine)
ERAY EGMİR , Assistant Professor, Education Faculty-Department of Curriculum and Instruction (Afyon Kocatepe University, Turkey / Афьон Коджетепе, Туреччина)	ERAY EGMİR , Doctor of Philosophy, Assistant Professor, Education Faculty-Department of Curriculum and Instruction (Afyon Kocatepe University, Turkey)
ÜMIT YILDIZ , Assoc. Prof. Dr., Faculty of Education, (Akdeniz University, Antalya, Turkey, / Університет Акденіз, Туреччина)	ÜMIT YILDIZ , Doctor of Philosophy, Associate Professor, Dr., Faculty of Education, (Akdeniz University, Antalya, Turkey)

ЗМІСТ

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Курок В. П., Бурчак Л. В. ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНОГО СКЛАДУ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	12
Кузьмінський А. І., Луценко О. І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК	20
Базиль Л. О., Орлов В. Ф. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПАРАДИГМАЛЬНІ ВИМІРИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДО МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	31
Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. САМОМЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО СУПРОВОДУ	40
Тюльпа Т. М. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	51
Кугай Н. В., Калініченко М. М. НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ОСНОВ МАТЕМАТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ	57
Медвідь М. М., Черніченко І. Ю., Медвідь Ю. І. ПІДСИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ	66
Грудинін Б. О. СПОСТЕРЕЖЕННЯ МЕТЕОРІВ У РАДІОДІАПАЗОНІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ПРЯМОГО РОЗСІЮВАННЯ НА МЕТЕОРНИХ СЛІДАХ СИГНАЛІВ ПОТУЖНИХ FM-СТАНЦІЙ РАДІОМОВЛЕННЯ	73
Коренева І. М., Кириєнко О. О. ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ	83
Кучай Т. П., Біда О. А., Рокосовик Н. В. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ WEB-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ	96
Тепла О. М., Дубровіна І. В., Силенко Ю. В. ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	100
Непомняща Г. І. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИВЧЕННЯ ВЕЛИЧИН НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	106
Бачієва Л. О. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ МОДЕЛЮВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	111
Зінчук Н. А. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ МАГІСТРІВ-ЕКОЛОГІВ	118
Бутова В. О. НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ФОНЕТИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ	125
Зенченко Т. Ф., Рябко Ю. В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	135
Чайка О. М. ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	142

Єгорова К. Г., Кравченко Д. О. КОНЦЕПЦІЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	149
Дорохова Н. Г. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ МОНИТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СТОМАТОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ	155
Потапенко М. В., Пантус Н. М., Потапенко Г. М. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ДИЗАЙНЕРІВ.....	165
Василюк О. В., Марущак О. Ю., Зінковський А. В., Дубина Н. А. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ НАУКИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ БІОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ВНЗ.....	170
Протасова А. С. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	176
Прокопчук Р. Я. ДИСЦИПЛІНА «ЕТНОДИЗАЙН» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....	182

Розділ 2

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Сіранчук Н. М., Прошкураторова Т. С. АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД РОБОТИ ЛАБОРАТОРІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	190
Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. МЕТОДИ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	200
Гуз К. Ж., Зелюк В. В., Ільченко В. Р. ІДЕЇ ЕКОНОМІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ В ОСВІТІ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	206
Луценко Г. В., Дещенко О. М., Самілик В. І. МОТИВАЦІЯ ДІТЕЙ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ РІЗНОМАНІТНИХ ЦЕНТРІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	213
Собко В. О. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПОЧАТКОВІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	222
Кухарчук І. О., Шелест О. П. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ	232
Тихонова А. П., Федоренко А. А. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	239
Єгорова К. Г., Лазаренко А. Г. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	246
Данильченко І. Г. ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	256
Роганте М., Сантеллі К., Завдовсєв А. В. МЕТОД «РОГАНТЕ»: НОВИЙ ПРОСТИЙ МЕТОД ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	265
Заплатинський В. М. ТЕМАТИКА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В МОДЕЛЬНИХ ПРОГРАМАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ» 5–6 КЛАСИ	275
Негрій О. І. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ	275
Селікова Я. С. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	293
Негрій І. І. СУЧАСНІ ОБРАЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	299

Розділ 3

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

Зінченко В. П., Зінченко А. В. ВНЕСОК О. П. РОМАНОВА В СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТРАДИЦІЙ ГЛУХІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ.....	307
Біліченко П. Г. РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ М. НЕПЛЮЄВА В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ШКІЛ.....	313

CONTENTS

CHAPTER 1

ACTUAL ISSUES OF THE HIGHER EDUCATION

Kurok V., Burchak L. DETERMINING THE STRUCTURAL COMPOSITION OF INNOVATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.....	12
Kuzminsky A., Lutsenko O. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PREREQUISITES OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF NATURAL SCIENCE TEACHERS.....	20
Bazyl L., Orlov V. CONCEPTUAL-PARADIGMATIC DIMENSIONS OF THE PREPARATION OF PROFESSIONAL EDUCATION ACQUIRES FOR YOUTH ENTREPRENEURSHIP	31
Lystopad O., Mardarova I., Hudanych N. SELF-MANAGEMENT OF STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITIES AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT THROUGH DISTANCE SUPPORT.....	40
Tyulpa T SOCIALISATION OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER	51
Kuhai N., Kalinichenko M. TEACHING FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS IN THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL PROGRAMMING: THE WAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT	57
Medvid M., Chernichenko I., Medvid Yu. SUBSYSTEM OF EVALUATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF OF THE INTERNAL QUALITY ASSURANCE SYSTEM.....	66
Hrudynin B. OBSERVATION OF METEORS IN THE RADIO RANGE USING THE DIRECT SCATTERING METHOD ON METEOR TRACKS OF POWERFUL FM RADIO STATIONS	73
Koreneva I., Kyryienko O. STUDY OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF BIOLOGY: METHODOLOGICAL APPROACHES.....	83
Kuchai T., Bida O., Rokosovyk N. POSSIBILITIES OF USING WEB TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS.....	96
Tepla O., Dubrovina I., Sylenko Yu. DIGITAL COMPETENCE OF A TEACHER IN THE INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES.....	100
Nepomniashcha H. INTANDING TEACHER TRAINING FOR THE STUDYING OF QUANTITIES IN MATHEMATICS LESSONS IN PRIMARY SCHOOL	106
Bachiiieva L. ANALYSIS OF THE DOMESTIC PRACTICE OF MODELING THE RESEARCH ACTIVITY OF TEACHER EDUCATION SPECIALISTS	111
Zinchuk N. COMPETENT APPROACH TO THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF MASTERS OF ENVIRONMENT.....	118
Butova V. TEACHING ENGLISH PHONETICS USING ONLINE RESOURCES	125
Zenchenko T., Ryabko Yu. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF HIGHER EDUCATION STUDENTS DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATUS.....	135
Chaika O. INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS AND ITS USING DURING PROFESSIONAL TRAINING OF THE PROSPECTIVE TEACHER OF ENGLISH LANGUAGE AND FOREIGN LITERATURE.....	142

Yehorova K., Kravchenko D. THE CONCEPT OF UNCONDITIONAL BASIC INCOME AS A COMPONENT OF SOCIAL SUPPORT AND IMPROVING THE QUALITY OF LIFE IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION PERIOD OF UKRAINE	149
Dorokhova N. EFFECTIVENESS OF DIDACTIC CONDITIONS FOR MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION OF FUTURE MASTERS OF DENTISTRY IN THE UNIVERSITY LEARNING ENVIRONMENT.....	155
Potapenko M., Pantus N., Potapenko H. DIGITAL TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR TRAINING OF DESIGNER STUDENTS	165
Vasyliuk O., Marushchak O., Zinkovskyi A., Dubyna N. POSSIBILITIES OF APPLICATION OF CITIZEN SCIENCE TOOLS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF BIOLOGICAL FACULTIES OF UNIVERSITIES	170
Protasova A. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PREPARATION OF FUTURE EDUCATORS FOR PHYSICAL EDUCATION USING DIGITAL TECHNOLOGIES	176
Prokopchuk R. THE DISCIPLINE OF «ETHNODESIGN» IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE	182

CHAPTER 2

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

Siranchuk N., Proshkuratova T. DEVELOPING THE COGNITIVE ACTIVITY OF PUPILS IN MATHEMATICS CLASSES IN PRIMARY SCHOOL: THE WORK EXPERIENCE OF THE PRIMARY EDUCATION LABORATORY OF BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY	190
Holub N., Horoshkina O. METHODS OF PROBLEM TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION	200
Guz K., Zeliuk V., Ilchenko V. IDEAS OF ECONOMIC OUTLOOK IN EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY	206
Lutsenko H., Deshchenko O., Samilyk V. THE MOTIVATION OF CHILDREN TO MOVEMENT ACTIVITY USING DIFFERENT CENTERS OF EXTRACURRICULAR EDUCATION	213
Sobko V. COMPETENCE-BASED APPROACH IN PRIMARY LANGUAGE EDUCATION: A PRACTICAL ASPECT	222
Kukharchuk I., Shelest O. PROJECT ACTIVITY OF SENIOR PUPILS AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS	232
Tykhonova A., Fedorenko A. PACULIARITIES OF FORMING THE PRIMARY SCHOOL STUDENTS' TRANSVERSAL SKILLS IN THE CONDITIONS OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL INSTITUTIONS	239
Yehorova K., Lazarenko A. PROBLEMS OF SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN AND YOUTH WITH DISABILITIES IN UKRAINE	246
Danylchenko I. FICTION AS THE MEANS OF FORMING SOCIAL AND CIVIC COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN	256
Rogante M., Santelli C., Zavdoveev A. THE «ROGANTE» METHOD: A NEW SIMPLE METHOD FOR AN EFFICIENT ORGANIZATION OF THE LEARNING PROCESS	265
Zaplatynskyi V. THE TOPIC OF FIRE SAFETY IN THE MODEL PROGRAMS OF THE INTEGRATED COURSE «HEALTH. SAFETY AND WELFARE» GRADE 5-6	275
Nehrii O. MORAL EDUCATION OF EARLY CHILDREN USING MODERN UKRAINIAN FICTION IN THE CONDITIONS OF WAR	287
Selikova Ia. THE STUDY OF THE PROBLEM OF FORMATION THE EMOTIONAL INTELLIGENCE AND SOCIAL-EMOTIONAL LITERACY OF OLDER PRESCHOOL AGE CHILDREN	293
Nehrii I. THE MODERN IMAGES IN UKRAINIAN PROSE FOR YOUNG CHILDREN DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	299

CHAPTER 3

HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

- Zinchenko V., Zinchenko A.** O. P. ROMANOV'S CONTRIBUTION TO THE FORMATION OF PEDAGOGICAL TRADITIONS OF THE HLUKHIV STATE PEDAGOGICAL INSTITUTION.....307
- Bilichenko P.** THE IMPLEMENTATION OF THE RELIGIOUS-EDUCATIONAL IDEAS OF NIKOLAI NEPLYUEV IN THE PRACTICE OF HIS AGRICULTURAL SCHOOLS 313

УДК 373.2.015.31:17.022.1:821.161.2
DOI: 10.31376/2410-0897-2023-3-53-287-292

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Негрій Ольга Іванівна

викладач-стажист кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: olganegriy@icloud.com
ORCID ID: 0000-0002-5423-0448

Автор статті звертається до актуальної для сучасного українського суспільства проблеми морального виховання дітей раннього віку засобами сучасної української художньої літератури в умовах війни. Надано тлумачення змісту термінів «моральне виховання» та «моральні цінності», представлено основні напрацювання закордонних та вітчизняних науковців з досліджуваної проблеми. Розглянуто та проаналізовано головні законодавчі документи України, які акцентують увагу на моральному вихованні дітей раннього віку в умовах воєнного стану в країні. Підкреслено, що моральне виховання дітей раннього віку засобами сучасної української художньої літератури в умовах війни має важливе значення в контексті національності та розвитку українського демократичного суспільства в цілому.

Ключові слова: моральне виховання, моральні цінності, сучасна дитяча література, художня література, діти раннього віку, війна.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні триває війна, яка почалася ще у 2014 році, а з 24 лютого 2022 року повномасштабна війна торкнулася кожного українця: як дорослого, так і дитини. За всі роки війна принесла українцям багато горя, жаху, розпачу, болі, непоправних втрат, проте на тлі страшних випробувань укріпилися жага та віра у Перемогу, відродилося право української нації жити в суверенній демократичній державі.

Звитяга української армії та її безпрецедентна суспільна підтримка показала світові справжню Україну – цивілізовану; демократичну державу з високими духовно-моральними ідеалами і цінностями; країну, що протистоїть намаганням варварів знищити фундаментальні цінності людського буття (духовні, моральні, освітні, національні, культурні). Трагедія багатьох українських міст та селищ (Бучя, Гостомель, Ірпінь, Бородянка, Маріуполь, Бердянськ, Харків, Пологи, Гуляйполе, Оріхів, Благовіщенка та на превеликий жаль ще багато інших), персональні трагедії мільйонів українців засвідчили, що сутністю так званого «великого російського миру» є не що інше, як кривавий терор і геноцид, нехтування законами людського існування.

Варто наголосити, що розвиток дітей не зупиняється під час воєнного стану в країні. Наші діти продовжують рости та розвиватися, і особливо важливо в цей важкий час «правильно» морально виховувати та навчати майбутніх громадян України. Моральне виховання – це не розвага, це базова потреба для людини. Бо саме моральна вихованість українців показує світу нашу культуру, ідентичність, робить українців унікальними – чесними, сильними, щирими, щедрими та вірними своїм ідеалам, людям та країні.

Нова воєнна реальність в Україні породила феномен нової української художньої літератури, що є не тільки рефлексією на ті чи інші події, а передусім реалістичним змалюванням боротьби українців за життя, свій дім, землю та передусім за Незалежність. Ми вбачаємо величезну позитивну роль сучасної художньої української літератури у формуванні моральних цінностей, як основи для подальшого морального виховання дітей дошкільного віку, особливо наголошуємо на тому, що цей процес потрібно починати вже у ранньому віці. Навіть коли дитина ще не вміє добре говорити чи ходити, вона вже вчиться всьому, що закладають в неї батьки. Формувати моральні цінності у дитини раннього віку можна лише на власному прикладі, використовуючи похвалу, читання «правильних» книжок, створюючи умови для прояву у дітей моральних якостей у більш старшому віці.

Аналіз наукової, психоло-педагогічної, художньої літератури дає змогу констатувати, що питання морального виховання дітей раннього віку, має починатися перш за все з формування моральних цінностей, а позитивно буде впливати на цей процес сучасна українська художня література. В умовах воєнного стану в Україні ця проблема недостатньо висвітлено, тому завданням нашого дослідження є висвітлення творів сучасної української художньої літератури призначених для дітей раннього віку, які містять основи для формування в них моральних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять ідеї морального виховання дітей раннього віку відомих класиків педагогіки Я.-А. Коменського, І. Песталотці, К. Ушинського, С. Русової та багато інших. Теоретичні засади виховання моральних якостей дитини раннього віку висвітлено у філософських, психологічних і педагогічних дослідженнях В. Андрущенка, Ю. Бабанського, І. Беха, В. Кременя, В. Кудіна, С. Сисоевої, О. Сухомлинського, М. Ярмаченка та інших.

Сучасні зарубіжні наукові дослідження з проблеми морального виховання дітей дошкільного віку засобами літератури: J. Aalberts, E. Koster, R. Boschhuizen (VU University Amsterdam, 2012) [15]; D. Gao (2021) [16]; D. Narvaez, D. Lapsley (2009) [17]; R. Paul (2017) [18].

В Україні ж дослідження з цієї тематики практично відсутні, але існують окремі аспекти вивчення даної проблеми: дослідження «Оцінка формування готовності майбутніх вихователів дошкільних закладів до роботи з морального виховання дітей» (В. Яйленко, 2013) [14]; дослідження готовності майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури (О. Монке, 2016) [7]; під науковим керівництвом академіка НАПН України А. Богуш розроблено зміст парціальної програми «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» та отримано гриф МОН України (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, протокол № 3 засідання комісії Науково-методичної ради з питань освіти МОН України від 18 листопада 2019); створена сучасна програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі», де описано якісно нові підходи морального виховання дітей (Л. Лохвицька, 2020) [6].

Однак аналіз наукової, психоло-педагогічної, художньої літератури дає змогу констатувати, що питання морального виховання дітей раннього віку засобами сучасної української художньої літератури в умовах війни не висвітлено взагалі. Тому завданням нашої статті є висвітлення особливостей та ролі у сучасній українській художньої літератури у процесі формування моральних цінностей дітей раннього віку в умовах війни; розкритті сутності понять «моральне виховання» та «моральні цінності».

Формулювання мети статті. Теоретичне обґрунтування доцільності початку формування моральних цінностей у дітей раннього дошкільного віку засобами сучасної української художньої літератури в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в Україні та світі особливо гостро назріли проблеми, пов'язані з моральною культурою особистості, яка проявляється у людських взаєминах, в прояві таких моральних цінностей, як доброта, милосердя, чесність, інклюзивність, співпереживання, повага, відкритість, безкорисливість, толерантність, готовність зрозуміти і допомогти іншому.

Дефіцит моральності у світі став джерелом багатьох протиріч, які проявляються в нашому житті. Все частіше спостерігаються прояви байдужості, нетерпимості, агресивності між людьми, що робить процес формування моральних цінностей у дітей раннього віку особливо необхідним в умовах воєнного стану. Діти раннього віку особливо гостро переживають воєнні події, бо війна назавжди руйнує їх зв'язок з дитинством, період, який повинен був принести відчуття захищеності та безпечного виховання, навчання та розвитку особистості. Діти є дуже вразливими, вони бачать і розуміють світ очима своїх батьків, тому варто поставитись відповідально до формування в них моральних цінностей та знати, як запобігти негативному впливу теперішніх подій на дитину.

Важливим завданням освіти в даному контексті є об'єднання зусиль держави, закладів дошкільної освіти, міжнародних та вітчизняних громадських організацій з метою забезпечення необхідних умов створення безпечного середовища для повноцінної соціалізації та освітнього середовища для дітей раннього і дошкільного віку. На державному рівні цей процес забезпечується своєчасним та миттєвим законотворчим реагуванням на освітні виклики, що постають в умовах воєнного стану, зокрема в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». Також питанню морального виховання дітей раннього та дошкільного віку приділяється велика увага у низці чинних вітчизняних законодавчих документах (Закони України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту»), Стратегія розвитку освіти на 2012–2020 рр., «Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану», 2022.

Логіка нашого дослідження вимагала визначення сутності понять «моральне виховання» та «моральні цінності», далі ми надаємо визначення по кожному з них:

Моральне виховання – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, які відповідають вимогам і нормам моралі (В. Лозова, Г. Троцько, 1997); один із найважливіших видів виховання, який полягає у цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології (С. Гончаренко); суспільне явище, що залежить від законів суспільного розвитку; процес, особливості функціонування якого відбувається за власними закономірностями та правилами; цілеспрямований вплив попереднього покоління на наступне з ціллю закріплення в нього важливих моральних якостей; центр розвитку гармонійної особистості; форма трансформації досвіду і місце проявлення моральної людської культури; виховання моральних якостей та цінностей, вироблення умінь і навичок моральної поведінки [9, с. 134].

Моральні цінності – це «цеглинка», з яких будується особистість дитини; моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній [8]. Варто наголосити, що

моральні цінності це важлива складова повноцінного морального виховання людини, вони не містяться в людині від народження, вони передаються протягом багатьох років в процесі навчання і виховання. Зокрема, через досвід та ситуації, які пережила людина, тому саме суспільство зрештою передає та визначає їх у цілому, що добре, а що погано.

Нам імponує думка сучасної української письменниці Л. Шрагіної, яка в своїй книзі «Немовля-малеча-підліток. Мудрі формули виховання» (2016), зазначає: «Виховання дітей – непросте завдання, і за помилки часто доводиться розплачуватися надто дорого. Щоби зрозуміти свою дитину, Ви мусите навчитися розуміти її психологію, те, як вона мислить і що відчуває. А всі ж вони такі різні... Якою творчою формулою виховання скористатися, щоб із кожної непростой ситуації від народження і аж до підліткового віку знайти вихід, як не схибити й вибудувати гармонійні стосунки з Вашою найріднішою малечею... бути батьками – означає бути постійними творцями, лише тоді у Вас з'являється можливість ростити та виховувати дітей у любові та спокої й навчити їх діяти відповідно до Ваших уявлень...» [13, с. 6].

В контексті вище зазначеного можемо стверджувати, що говорити про війну з дітьми раннього віку потрібно, але необхідно знайти правильний підхід, підібрати слова, які могли би пояснити що таке «війна» і як вона впливає на нас, чому це «добре» або «погано», щоб під час цих розмов формувати у дитини високі загально-людські моральні цінності.

Незважаючи на складнощі, сучасні українські літератори змогли дібрати потрібні слова, не просто створили патріотичні кліше, а реально написали ті книги, які допомагають батькам морально виховувати маленьку дитину. Усі історії, створені спеціально для дітей та написані доступно для дитячого сприйняття мовою, допоможуть їм зрозуміти та осмислити те, що зараз відбувається – з країною, з нашими містами й селами та з усіма нами. Безпосередньо такими є нові твори І. Андрусика «Жерар-партизан» (2022) [1]; В. Вакуленко «Татусева книга» (2022); В. Головін «Як бути класним татом. Історії та досвід відомих батьків» (2019) [2]; Л. Денисенко «Майя та її мами» (2019) [3], «Маленька книжка про любов» (2022) та «Діти повітряних тривог» (2022); К. Єгоровська «Мої вимушені канікули» (2022) [4]; З. Живка «Півник» (2022) [5]; В. Запека «Полінка» (2022); О. Михед «Котик, Півник, Шафка» (2022); М. Савка «Залізницею додому» (2022) [10]; Є. Степаненко та С. Степаненко «Абетка війни» (2022); Т. Стус «Рі(з)дні люди» (2019) [11] та «Таємні історії маленьких і великих перемог»; К. Тихозора «Дім» (2022); В. Чернишенко «Битва за місто» (2022) та багато інших.

Варто зазначити, що дітей раннього віку не можна відгороджувати від реальності, яка відбувається в Україні з лютого 2022 року. Актуальною в цьому контексті є книга В. Головіна «Як бути класним татом. Історії та досвід відомих батьків» (2019), на її основі формуються особистісні риси людини, які включають в себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту. В. Головін сказав: «Річ не лише в тому, що це перша в Україні книжка про тат і для тат. Мені близький сам формат – це не збірка порад, а історії із життя... спілкуєшся на дійсно важливі теми – як морально виховати, чого навчити своїх дітей, як бути прикладом... Ми багато говоримо з дітьми про цінності... про справедливість чи про стосунки між людьми: а це добре чи погано?... говорили з дітьми й про революції 2004 р., 2013 та 2014 роках... коли діти запитували в мене, чому люди виходять на вулиці... вони хочуть жити у вільній, лояльній країні, прагнуть справедливості...» [2, с. 14].

Джерелом формування моральних цінностей (доброті, милосердя, толерантності, лояльності) у дитини раннього віку виступають книги Л. Денисенко «Майя та її мами» (2019) – це перша в Україні дитяча книга, у якій порушена тема різних сімей в публічному просторі та книжка Т. Стус «Рі(з)дні люди» (2019) – про порозуміння нашої людської інакшості, яка збагачує та об'єднує малі й великі світи. Ці дві книги мають величезне значення для виховання у маленьких читачів толерантності і здатності співпереживати; це добрі історії про сімейні та моральні цінності без кордонів та стереотипів; це сміливі книжки, які навчають толерантності, доброти та поваги до оточуючих незалежно від їх національності, зовнішності, статі, складу сім'ї, без метафор і замовчувань; це не просто дитячі книжки – це знахідка для батьків, які хочуть поговорити з дітьми про інакшість і повагу, але не знають, як до цього підійти [3; 11].

Найкращий способом патріотичного виховання дитини раннього віку є використання чудової книги М. Савки «Залізницею додому» (2022) – про любов до Батьківщини і дому: «...потяг «Укрзалізниці» мчить золотими полями. Єва з мамою і новими друзями повертається додому з найдовшої своєї мандрівки... від початку повномасштабної війни дівчинці, як і дуже багатьом українським діткам, довелося сісти в евакуаційний потяг і поїхати якнайдалі від дому, тікаючи від танків, ракет і бомб...»; про загально-людські, громадянські і моральні цінності, дружбу та родину: «... Раптом мама вигукнула: дивись, тато! І у віконечку дверей я побачила, як мій найкращий у світі татусь пробирається до нашого вагона крізь щільний натовп. А кинулася до вікна і стала тарабанити долонями по шибці. Тато мене побачив! Він був так близько від мене. Показував мені пальцями знак, що все буде добре...»; про непересічну роль українських залізничників у новітній історії нашої країни: «...Вітаю, принцесо, в нашому чарівному експресі безпеки...» [10, с. 3].

Книжка, яка народилася під час війни та стала своєрідним символом надії на якнайшвидшу

перемогу – це книга В. Чернищенко «Битва за місто» (2022). Вона покликана допомогти дітям, які всупереч власної волі стали учасниками цієї несамоївної війни, повірити у те, що світло переможе темряву, а зло обов'язково буде покаране. Книжка стане для батьків справжнім помічником та допоможе їм обговорити зі своїми дітьми болочі теми війни. Віршований виклад тексту легко запам'ятається маленьким читачам, а зворушливий сюжет неодмінно відгукнеться кожному та вразить до глибини душі та вселить у душі маленьких читачів віру у світле майбутнє. Про перемогу добра над злом.

Ми вбачаємо важливість цитування окремих фраз з книги, щоб підтвердити вище сказане:

«...Аж раптом... Що це? В небесах
З'явився срібний диво-птах!
«Вітаю! Мене Привид звати,
Я прилетів вас рятувати!»
Здійнявся Привид понад Танком,
Жбурнув у злодія болванку.
Бабах! Відпала башта геть!
«Героям слава! Зайдам – смерть!
...Стріляли Гради, та дарма –
Вже й близько Привиди нема!
І несподівано з-за хмар
На Гради впав його удар!
А Тракториночка гукає:
«Дивіться, Бетеер тікає!».
Та не втече: женуться слідом
Бульдозер вдвох із Самоскидом.
Нарешті ворога здолали...» [12, с. 3].

Діти раннього віку досить рано починають відчувати доброту, справедливість дорослих, однолітків, чуйно реагують на прояви недобррозичливості. Дуже важливо, щоб вони поширювали гуманні почуття не тільки на себе, а вміли співчувати іншим людям, бути милосердними. Всі ці моральні цінності та рівні їх прояву можна активізувати за допомогою книги К. Єгорової «Мої вимушені канікули» (2022) – це книжка про «канікули», але не ті, які бувають у мирні часи, заснована на реальних подіях: «... 27 лютого... завтра почнуться вимушені канікули... багато моїх друзів поїхали за кордон: Польща, Румунія, Німеччина... тепер вони біженці. Та якщо я так часто бігаю в підвал може, я теж біженка? Чи поки напівбіженка? Якщо мені страшно заходити в мою кімнату? Страшно бачити добрі сни?... Щоб здобути воду, доводиться топити сніг. А щоб зігрітися – співати пісні... Віра не падає духом, вона мужньо тримається, і веде щоденник війни...» [4, с. 4]. Книжка може стати повсякденним інструментом допомоги для батьків з дітьми раннього віку, які мають ознаки стресу, тривожності, або опинилися в кризових ситуаціях, викликаних війною.

Моральні цінності допомагають сформувати позитивні риси характеру (співчуття, повагу, доброту, мужність, чесність) які дають дитині можливість робити правильні вчинки. Якщо ви будете використовувати їх правильно, дитина може отримати важливі знання про моральні цінності, і допоможе в цьому книга З. Живки «Півник» (2022) – цілком реальна подія: на початку страшного для Маріуполя квітня одна з його мешканок відмовилася евакуюватися без домашнього півника. Літня жінка не змогла покинути свого улюбленця, але волонтерам вдалося вивести їх обох.

За оцінками фахівців, текст книжки має потужну культурологічну основу, містить численні фольклорні коди: «...Жила колись в одному місті жінка самотня: ні дітей, ні чоловіка... піду на базар, куплю курчатко... а я буду його глядіти та жалувати... – Дайте мені оте чорненьке. Щось воно зажурилося, самотньо стоїть.... Принесла жінка курчатко додому, відіграла – воно й повеселіло, їсти почало... Росте курчатко, а господиня й тішиться, з долонні годує, животик пестить, спинку гладить... а воно їй у відповідь «ців-ців», мовляв чую і дякую тобі... Ніхто й гадки не мав, що коли вороги візьмуть місто в облогу, саме півень зможе порятувати його жителів... Правда обов'язково переможе кривду, і півник своїм ранковим «Кукуріку» провістить новий світлий день.» [5, с. 3].

У цій книжці багато такого, що може здатися казкою, але вона про справжніх людей і про те, що життя триває попри всі перепони: війну, негаразди та страх, а коли прийде весна, то попри все дерева та квіти зацвітуть.

Висновки. Отже, усі ці книги про кожного з нас – великих та малих, про наші мрії й страхи, силу і біль, тривоги й надії, про те, що в серці завжди є місце добру та світлу. Твори призначені для дітей раннього віку, але письменники не ставлять чітких вікових меж, тому і дорослому читачу буде цікаво ознайомитися з новинками. Не забуваймо, що книжка призначена для дітей і саме така форма найприйнятніша для сприйняття дитиною важливої інформації та формування моральних цінностей. Завдання батьків, донести те, що закладено між рядками. Моральні цінності допомагають встановити

високі стандарти соціального життя, які допомагають розвитку суспільства в цілому. Дитина повинна знати, що таке бути милосердним, чесним, справедливим, добрим, щирим, толерантним і т. п. Вміти відповісти на питання, чому потрібно бути таким, чинити так, а не інакше. Привчаючи дітей роздумувати над вчинками, ми розвиваємо їх моральність.

Повоєнна Україна має пам'ятати минуле, але воно не має сповільняти її поступ, з минулого слід винести уроки. Наша країна має дивитися вперед і діяти – діяти так, щоб забезпечити реальне дотримання моральних цінностей і принципів, за які ми ще боремося сьогодні.

Список використаної літератури

1. Андрусак І. Жерар-партизан. Ілюстрації: А. Майта. Харків : Віват, 2022. 48 с.
2. Головін В. Як бути класним татом. Історії та досвід відомих батьків. Брайт Букс Паблішинг, 2019. 280 с.
3. Денисенко Л. Майя та її мамі. 2017. 64 с.
4. Єгорушкіна К. Мої вимушені канікули. Харків : Віват, 2022. 48 с.
5. Живка З. «Півник». Ілюстр.: О. Гайдамака. Львів : Старий Лев, 2022. 36 с.
6. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі» (2-ге вид. зі змін. і доповн.). Тернопіль : Мандрівець, 2020.
7. Монке О. С. Готовність майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури. *Зб. наук. пр. Херсонського держ. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2016. 71(1). С. 155–158.
8. Моральні цінності, що формують характер дитини. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/upbring/9564/>
9. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : зб. тез. доп. / редкол.: В. В. Засенко, А. А. Колупаєва, Н. І. Лазоренко, З. П. Ленів. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. 416 с.
10. Савка М. Залізницею додому. Ілюстрації: М. Кошулінська / *Ілюстровані історії та казки*. Львів: Видавництво Старий Лев, 2022. 32 с.
11. Стус Т. Рі(з)ні люди. Ілюстрації: М. Кошулінська. Львів : Старий Лев, 2019. 26 с.
12. Чернишенко В. Битва за місто. В-во «Артбукс», 2022. 36 с.
13. Шрагіна Л. Немовля-малеча-підліток. Мудрі формули виховання, Київ: Брайт Букс Паблішинг, 2016. 160 с.
14. Яйленко В. Ф. Оцінка формування готовності майбутніх вихователів дошкільних закладів до роботи з морального виховання дітей. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2016. 5(2). С. 117–124.
15. Aalberts, J., Koster, E., Boschhuizen, R. (2012). From prejudice to reasonable judgement: integrating (moral) value discussions in university courses. *Journal of Moral Education*. 2012. 41(4). P. 437–455. <https://doi.org/10.1080/03057240.2012.677600>
16. Gao, D. (2021). Learning-Centered Moral Education in Textbooks and Teaching Practices. In D. Gao, L. Zhang, Y. Tang (Eds.), *Explorations of Chinese Moral Education Curriculum and Textbooks: Children's Life and Moral Learning*, 2021.P. 67-103 https://doi.org/10.1007/978-981-16-1937-3_3
17. Narvaez, D., Lapsley, D. K. (Eds.). *Personality, identity, and character: Explorations in moral psychology*. Cambridge University Press, 2009. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627125>
18. Paul, R. E. The Impact of Personality on Moral Conation: A Quantitative Study. Dissertation Proposal. Northcentral University Prescott Valley, Arizona. Retrieved from <https://www.proquest.com/openview/c5be6d5bdeb12b4f130c7fd059075ca2/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>

MORAL EDUCATION OF EARLY CHILDREN USING MODERN UKRAINIAN FICTION IN THE CONDITIONS OF WAR

Nehrii Olha

Teacher-intern of the Department of Preschool Education and Social Work
Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytskyi

Introduction. The lack of morality in the world has become the source of many contradictions that manifest in our lives. Manifestations of indifference, intolerance, aggressiveness between people are increasingly observed, which makes the process of forming moral values in young children especially necessary in the conditions of martial law. Young children experience war events especially acutely, because war forever destroys their connection with childhood, a period that should have brought a sense of security and safe upbringing, learning and personal development. Children are very vulnerable, they see and understand the world through the eyes of their parents, so you should take responsibility for the formation of moral values in them and know how to prevent the negative impact of current events on the child.

Purpose. The new military reality in Ukraine gave rise to the phenomenon of new Ukrainian fiction, which is not only a reflection on certain events, but primarily a realistic depiction of the struggle of Ukrainians for life, their home, land and, above all, for Independence. We see a huge positive role of modern Ukrainian literature in the formation of moral values, as a basis for further moral education of preschool children, we especially emphasize that this process should begin at an early age. Even when a child does not yet know how to speak or walk well, he is already learning everything that his parents have. You can form moral values in a young child only by your own example, using praise, reading «correct» books, creating conditions for the manifestation of moral

qualities in children at an older age.

Methods. In the study, this question is investigated by means of pedagogical and artistic analysis literature on the researched issue, systematization.

Results. A careful analysis of research on the problem raised allows us to state that during the full-scale invasion of the Russian army into Ukraine, many quality books were written for young children, which contain the foundations for the formation of moral values. All these books are about each of us – big and small, about our dreams and fears, strength and pain, anxieties and hopes, about the fact that there is always a place of good and light in the heart. The works are intended for young children, but the writers do not set clear age limits, so even an adult reader will be interested in getting to know the novelties.

Conclusion. The works are intended for young children, but the writers do not set clear age limits, so even an adult reader will be interested in getting acquainted with the novelties. Let's not forget that the book is intended for children, and this form is the most suitable for the child's perception of important information and the formation of moral values. The task of parents is to convey what is hidden between the lines. Moral values help establish high standards of social life, which help the development of society as a whole. A child should know what it is to be merciful, honest, fair, kind, sincere, tolerant, etc. To be able to answer the question of why it is necessary to be this way, to act this way and not otherwise. By teaching children to think about their actions, we develop their morality.

Post-war Ukraine should remember the past, but it should not slow down its progress, lessons should be learned from the past. Our country must look forward and act – act to ensure that the moral values and principles that we still fight for today are actually upheld.

Key words: moral education, moral values, modern children's literature, fiction, young children, war.

References

1. Andrusiak I., Maita A. (2022). Zherar – partyzan. [Gerard the partisan.]. Illustration. Kharkiv: Vivat, 48 p. [in Ukrainian].
2. Golovin V. (2019). «Yak buty klasnym tatom. Istoriia ta dosvid vidomykh batkiv». [«How to be a cool dad. Stories and experiences of famous parents»]. *Bright Books Publishing*, 280 p. [in Ukrainian].
3. Denisenko L. (2017). Maia ta yii mamy. [Maya and her mother]. Publishing House, 64 p. [in Ukrainian].
4. Yehorushkina K. (2022). Moi vymusheni kanikuly. [My forced vacation]. Kharkiv: Vivat, 48 p. [in Ukrainian].
5. Zhivka Z. (2022). «Pivnyk». [«Rooster»]. Illustration: O. Haydamaka. Lviv: Stary Lev, 36 p. [in Ukrainian].
6. Lohvytska, L. V. (2020). Prohrama z moralnoho vykhovannia ditei doshkilnogo viku «Skarbnytsia morali». [The program for moral education of preschool children «The Treasury of Morals»]. (2-type from changes et al.), Ternopil: Mandrivets. [in Ukrainian].
7. Monke, O. S. (2016). Hotovnist maibutnikh vykhovateliv do moralno – dukhovnoho vykhovannia doshkilnykh zasobamy khudozhnoi literatury. [The readiness of future educators for the moral and spiritual education of preschoolers by means of fiction]. *Collection. of science Kherson State Ave. university Series: Pedagogical sciences - Kherson State University. Series: Pedagogical sciences* 71(1), P. 155-158. [in Ukrainian].
8. Moralni tsinnosti shcho formuiut kharakter dytny. [Moral values that shape the child's character]. Electronic resource – Access mode: <https://childdevelop.com.ua/articles/upbring/9564/> [in Ukrainian].
9. Zasenkov V. V., Kolupaeva A. A., Lazorenko N. I., Leniv Z. P. (2016). Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy: vid instytualizatsii do inkluzii. [Education of children with special needs: from institutionalization to inclusion]. *Collection. theses add. Redcol.: – Vinnytsia: «Planer» LLC*, 416 p. [in Ukrainian].
10. Savka M. (2022). Zaliznytseiu dodomu. [Home by train]. Illustrations: M. Koshulinska. *Illustrated stories and fairy tales*. Lviv: Stary Lev Publishing House, 32 p. [in Ukrainian].
11. Stus T. (2019). Ri(z)dni liudy. [Different people]. Illustrations: M. Koshulinska. Lviv: Stary Lev, 26 p. [in Ukrainian].
12. Chernyshenko V. (2022). Bytva za misto. [Battle for the city]. Publisher: Artbooks, 36 p. [in Ukrainian].
13. Shragina L. (2016). Nemovlia – malecha – pidlitok. Mudri formuly vykhovannia. [Baby-toddler-teenager. Wise formulas of education]. Kyiv: *Bright Books Publishing*, 160 p. [in Ukrainian].
14. Yaylenko, V.F. (2016). Otsinka formuvannia hotovnosti maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv do roboty z moralnoho vykhovannia ditei. [Assessment of the formation of the readiness of future preschool teachers to works on the moral education of children]. *O. V. Visnyk Luhansk National Taras Shevchenko University - Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical Sciences*. 5(2), P. 117-124. [in Ukrainian].
15. Aalberts, J., Koster E., Boschhuizen R. (2012). From prejudice to reasonable judgement: integrating (moral) value discussions in university courses. *Journal of Moral Education*, 41(4), P. 437-455. <https://doi.org/10.1080/03057240.2012.677600>. [in English]
16. Gao, D. (2021). Learning-Centered Moral Education in Textbooks and Teaching Practices. In D. Gao, L. Zhang, Y. Tang (Eds.), *Explorations of Chinese Moral Education Curriculum and Textbooks: Children's Life and Moral Learning*, P. 67-103 https://doi.org/10.1007/978-981-16-1937-3_3 [in English].
17. Narvaez D., Lapsley D. K. (2009). Personality, identity, and character: Explorations in moral psychology. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627125>. [in English].
18. Paul, R. E. The Impact of Personality on Moral Conation: A Quantitative Study. Dissertation Proposal. Northcentral University Prescott Valley, Arizona. Retrieved from <https://www.proquest.com/openview/c5be6d5bdeb12b4f130c7fd059075ca2/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=18750> [in English].

Отримано редакцією 30.10.2023 р.